

SAMARBEID OG RUTINER FØR HENVISNING

SKOLE - PPT

Dette heftet kan lastes ned på www.pptjenesten.no

Rutiner er revidert og vedtatt i Styringsgruppe for PPT

8.mars 2017

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Om Interkommunal PPT for Modum, Sigdal og Krødsherad	3
«Fra bekymring til handling ...» Tilpasset opplæring og spesialundervisning.....	3
Læringsmiljø og Pedagogisk analyse. (LP- modellen)	4
Rutiner før henvisning til PPT	4
Kartleggingsmodell i individ- og systemsaker	7
Utvalgte vanske- og utviklingsområder	8
Konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker	9
SJEKKLISTE KONSENTRASJONSVANSKER.....	11
Språk- og talevansker	12
Forslag til kartlegging og analyse	12
SJEKKLISTE SPRÅKVANSKER.....	14
Lese- og skrivevansker.....	15
SJEKKLISTE LESE- OG SKRIVEVANSKER	18
Matematikkvansker	19
Kartlegging, analyse og tiltak:	20
SJEKKLISTE matematikkvansker	22
Minoritetsspråklige elever	23
SJEKKLISTE MINORITETSSPRÅKLIGE BARN	25
Utviklingshemming	26
Autismespekterforstyrrelser	27
Sosiale-, emosjonelle- og atferdsvansker	30
SJEKKLISTE for sosioemosjonelle vansker og atferdsvansker	32
Sosiometrisk undersøkelse.....	33

Om Interkommunal PPT for Modum, Sigdal og Krødsherad

PPT MSK er en interkommunal hjelpeinstans for kommunene Modum, Sigdal og Krødsherad. PPT arbeider for å sikre en tilfredsstillende og likeverdig opplæring for alle barn, unge og voksne med særskilte behov. Dette etter Opplæringslovens § 5-7.

PPT MSK tilbyr råd og veiledning til foresatte, barnehagepersonale og skoleansatte, utredning av vansker hos barn og voksne, samt sakkyndige uttalelser ved søknad om vurdering av behovet for spesialpedagogisk hjelp i barnehage eller spesialundervisning i skole. PPT MSK vurderer også henvisninger der det søkes om fritak fra vurdering med karakter i ett eller flere fag, fremskutt eller utsatt skolestart, og inntak på særskilt grunnlag til videregående skole.

PP-tjenestens overordnede mål er å bistå barnehager og skoler i å realisere sine mål. PP-tjenestens hovedoppgave er å hjelpe til å styrke handlingskompetansen i barnehage og skole for å skape gode og stimulerende lærings- og oppvekstmiljø gjennom tilpasset og inkluderende opplæring og legge til rette et godt læringstilbud til elever med særlige behov.

Kontaktinformasjon

PP-tjenesten for Modum, Sigdal og Krødsherad (MSK)

Postadresse:

Postboks 38
3371 Vikersund
TLF: 32 78 93 70

Mailadresse:

rppt@modum.kommune.no

Mer informasjon om PPT MSK finnes på hjemmesiden:

<http://www.pptjenesten.no/>

«Fra bekymring til handling ...» Tilpasset opplæring og spesialundervisning

Tilpasset opplæring skal være et gjennomgående prinsipp i hele grunnopplæringen og er nedfelt i Opplæringsloven § 1-3. «*Opplæringa skal tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven, lærlingen og lære kandidat.*»

Vi bruker begrepet tilpasset opplæring når vi snakker om organisering av opplæringen, valg av arbeidsmåter og metoder, variasjon i arbeidsoppgaver, bruk av lærestoff, variasjon i bruk av læringsstrategier, ulikt tempo og progresjon i opplæringen, vanskegrad i oppgaver og ulik grad av måloppnåelse.

Tilpasset opplæring handler også om at skolen og læreren skaper et læringsmiljø som kan ivareta den enkelte elevs evner og forutsetninger, og samtidig det fellesskapet som eleven er en del av. Dette er

viktige aspekter å ta med inn i det lokale arbeidet med læreplaner, og det forutsetter at skolen kontinuerlig vurderer, varierer og endrer sin egen praksis.

Prinsippet om tilpasset opplæring gjelder både den ordinære opplæringen og spesialundervisningen. Elevens eventuelle behov for spesialundervisning, må ses i sammenheng med skolens arbeid med tilpasset opplæring. Elever som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av ordinær opplæring, har rett til spesialundervisning etter Opplæringslova § 5-1.

Læringsmiljø og Pedagogisk analyse. (LP- modellen)

LP-modellen har som mål å utvikle godt læringsmiljø for alle elever. Den involverer alle lærerne ved skolen i et systematisk, langsiktig arbeid for å utvikle et bedre læringsmiljø. De fleste av skolene i Modum, Sigdal og Krødsherad arbeider med læringsmiljøet gjennom LP-modellen.

PP – tjenesten har en aktiv rolle i skolens LP-arbeid under implementeringen. PPT er veiledere i skolens LP – grupper og medlem i skolens arbeidsgruppe. Utover arbeidet med LP på skolene har PPT også en representant i kommunens styringsgruppe og deltar på kommunens nettverk og fagdager.

Arbeid med LP er en del av PPTs systemarbeid. Hensikten med systemarbeidet er å påvirke sosiale systemer til å utvikle seg i positiv retning. Arbeidet med LP er forankret i systemteori og omfatter alle aktørene i systemet. Det legger vekt på sosial interaksjon og gjensidig påvirkning.

Rutiner før henvisning til PPT

Individsaker

Når det gjelder rutiner før henvisning følges Kunnskapsdepartementets rundskriv F-04-13, Punkt 1;

«Skolens plikt til å vurdere og eventuelt prøve ut tiltak med sikte på å gi eleven tilfredsstillende utbytte av opplæringen før vedtak om spesialundervisning, lovfestes i opplæringsloven § 5-4».

Intensjonen med rutinene er å sikre at alle sider ved barnet blir sett, ogfor å sikre best mulig kvalitet og kontinuitet i opplæringa.

1) KARTLEGGING

Ved bekymring rundt elevsaker må skolen først tenke gjennom følgende sentrale spørsmål;

Er dette fortrinnsvis en individ- eller systemsak?

Hvilken tilrettelegging er gjort innen skolens rammer?

Kan man tilrettelegge på en annen måte innenfor skolens rammer?

Hva slags kartlegging er foretatt?

Hva har du/dere gjort intern i kollegiale?

Skolen må gjøre en faglig vurdering av elevens læringssituasjon og undervisning, ved å foreta nødvendige kartlegginger, vise til strukturerte observasjonsnotater og/ eller notat i fra

utviklingssamtaler med eleven, foreldresamtaler og/eller referat etter samtaler internt med skolepersonalet. Hvilke kartleggingsverktøy som bør foretas må imidlertid vurderes i hvert enkelt tilfelle.

Ved systemsaker forutsettes det at skolen har drøftet sakene internt i ledelsen og i LP- gruppe, foretatt nødvendige kartlegginger og analyser av skolemiljø, læringsmiljø og/eller klassemiljø.

2) SAMARBEID MELLOM SKOLE OG HJEM

Skolen må til enhver tid legge til rette for tett kontakt og ett godt samarbeid mellom skole og hjem. Bekymringer rundt enkeltelever skal drøftes med foresatte i tillegg til skoleledelsen. Foreldrene skal samtykke i henvisning til PPT.

3) IGANGSETTING AV TILTAK

På bakgrunn av kartleggingsresultatet vurderes det individuelle og/eller systemiske tiltak som skal prøves ut over en bestemt tid. Dette i henhold til tilpasning og omorganisering av opplæringens innhold, arbeidsmetode og organisering.

Tiltakenes effekt skal deretter evalueres internt med skolens ledelse, og det bør i denne sammenheng vurderes om det er behov for å foreta nye kartlegginger. Den samlede vurderingen skal ta stilling til om eleven har tilfredsstillende læringsutbytte av ordinær opplæring med eventuelle nødvendige tilpasninger.

4) DRØFTING PÅ KONTAKTMØTE MED PPT

Ved vurderinger som konkluderer med at eleven ikke har tilfredsstillende læringsutbytte etter igangsatte tiltak, kan sakene drøftes med PPT på fastsatte kontaktmøte tidspunkt.

PPT deltar på skolens kontaktmøter hver 4-6 uke. Før kontaktmøtet bes skolens ledelse å melde inn saker en uke i forkant, med den informasjonen som PPT behøver for å kunne forberede seg. Elevsaker kan drøftes anonymt eller med navn etter skriftlig samtykke i fra foresatte. Lærere bes å ha med seg nødvendig informasjon om saken, igangsatte tiltak og kartleggingsresultater til drøftingene på kontaktmøtet. Det er ønskelig at en representant i fra skoleledelsen deltar på disse møtene.

Saksopplysninger gjennomgås og drøftes med PPT, før det tas stilling til om det er behov for ytterligere informasjon eller videre kartlegging og/eller utprøving av bestemte tiltak.

5) HENVISNING TIL PPT

Dersom det ikke er tilfredsstillende fremgang i saken etter tiltak og evaluering, skal saken igjen drøftes med PPT på kontaktmøte. PPT skal godkjenne om saken skal henvises.

Ved henvisning av elevsaker må skolens kontaktlærer, skolens ledelse og elevens foresatte fylle ut henvisningsskjema og utarbeide pedagogisk rapport. Resultater og tolkninger av kartlegginger legges ved henvisningen. Saken vil da bli vurdert i PPT's inntaksteam.

Henvisningsskjema finnes på PPT's hjemmeside www.pptjenesten.no under fanen skjemaer. Pedagogisk rapport finnes på It's learning.

Systemsaker

Skolene følger de samme rutineene som i individsaker. Se pkt. 1-4, side 7. Vedrørende henvisning fyller skolen ut henvisningsskjema for systemsaker og pedagogisk rapport.

Rutiner i mobbesaker

Ved bekymring

PPT krever ikke oppmelding – lavterskeltilbud

1. Rektor tar kontakt med skolens kontaktperson
2. PPT deltar raskt på et drøftingsmøte med administrasjonen
 - Innhold i drøftingsmøte:
 - Skolens handlingsplikt/aktivitetsplikt
 - Skolens mobbeplan
 - Hvordan har planen blitt fulgt
 - Hva har dette ført til for eleven/e og skolen?
 - Videre arbeid og fremdriftsplan

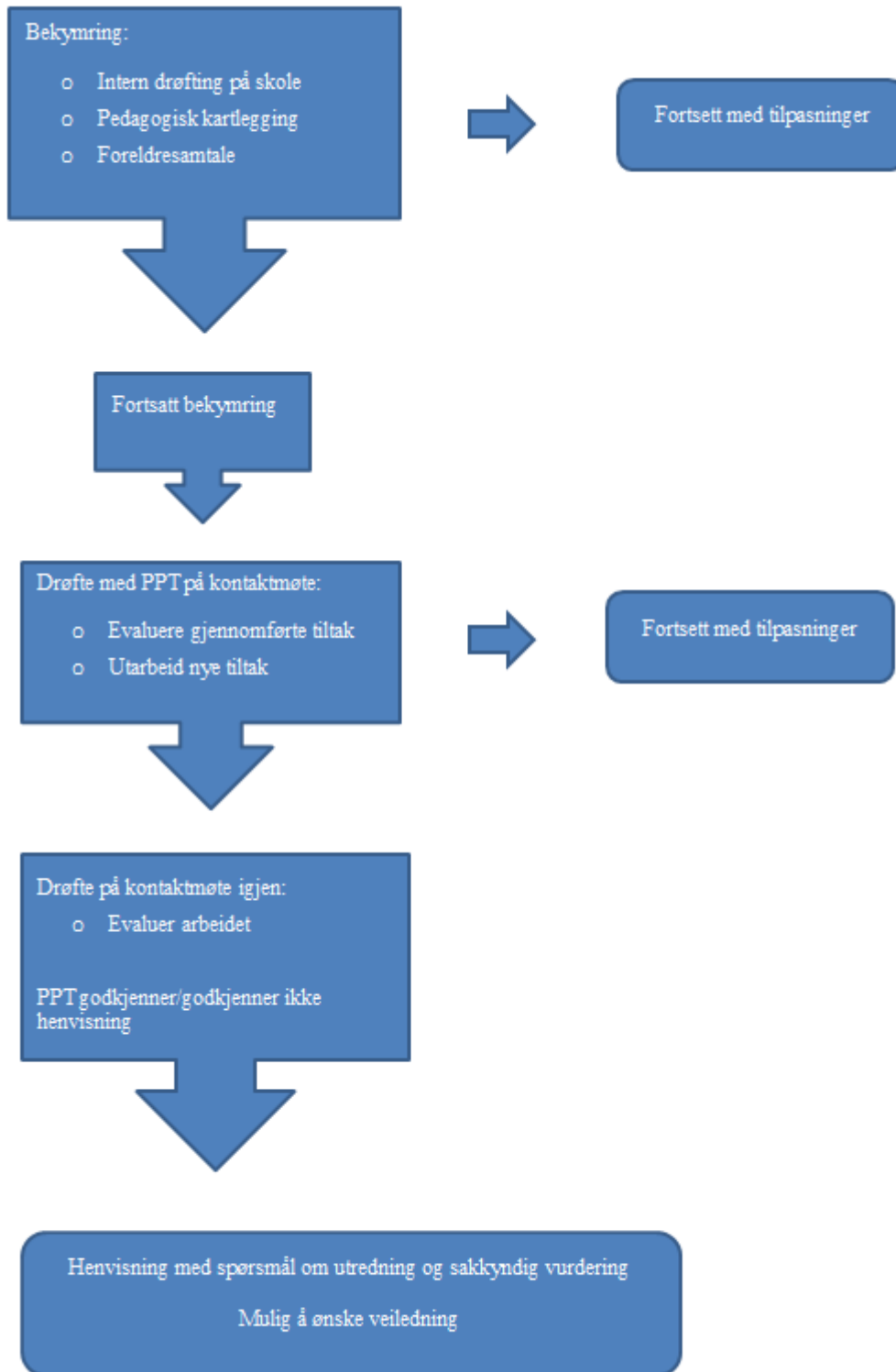
Fortsatt bekymring

Dersom undersøkelsen avdekker mistanke om mobbing og skolen ønsker bistand fra PPT:

1. Rektor drøfter saken med skolens kontaktperson
2. Skolen henviser som systemsak med dokumentasjon om undersøkelsen og tiltak som er iverksatt
3. Oppstartsmøte med skolens ledelse, lærere, PP-rådgiverne og leder i PPT (samme rutiner som i systemsaker)
4. PPT bistår med veiledning til aktuelle lærere og ledelse i videre arbeid med enkeltelever og klasse miljø

Kartleggingsmodell i individ- og systemsaker

Kartleggingsmodellen som er vist benyttes før henvisning til PPT. Rektor har ansvaret for at denne prosessen blir gjennomført. Veiledning og samarbeid med PPT kan gjennomføres ved behov.

Utvalgte vanske- og utviklingsområder

Generelle lærevansker

Kjennetegn

Begrepet generelle lærevansker er et vanskelig begrep, fordi det kan være noe vanskelig å definere hvem som skal falle innenfor denne kategorien. Elevgruppen fungerer noe under gjennomsnittet og kan fort få problemer med å lære å lese, skrive og regne pga. begrensede læreforutsetninger. De trenger gjerne mer tilpasning og begrensede forventninger til læring, for eksempel kortere og enklere oppgaver.

Mye verbal informasjon fra læreren kan være anstrengende for disse elevene å forstå, og da er det lett at de heller fokuserer på andre ting.

Dårlig selvtillit og selvbilde er vanlig, sammen med svak motivasjon og konsentrasjon. Dette kan igjen føre til at de yter under det en skulle forvente ut fra evnenivå.

For denne gruppen elever er repetisjon og overlæring spesielt viktig, og læring ved ett forsøk har som regel liten virkning.

Kartlegging

En nøyaktig kartlegging av hvordan eleven fungerer faglig og sosialt er viktig. Skolen må bruke normerte prøver for å finne ut elevens faglig nivå, samt gi en beskrivelse av hvordan eleven tilegner seg et tilpasset undervisningsopplegg.

Kartlegging av generelt evnenivå. PPT kan administrere standardiserte og normerte evneprøver for å få indikasjoner på om eleven har lærevansker; generelle, spesifikke eller sammensatte.

Tiltak

For elever med enten generelle eller sammensatte lærevansker er følgende forhold viktige å vurdere:

- Innlæringstempoet
- Vanskelighetsgrad og mengde lærestoff.
- Opplæringsmål.
- Behov for tilpassede læremidler.
- Knyttet det som skal læres til det eleven kan fra før.
- Hyppige repetisjoner.
- Enkle læringsstrategier.

Konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker

Hva er konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker?

Evne til konsentrasjon og oppmerksomhet er viktig for læring og bearbeiding av informasjon fra miljøet, og kravene til disse ferdighetene øker med klassetrinnene. Anslagsvis 3 – 5 % av elevene har såpass store vansker med oppmerksomhet, konsentrasjon og hyperaktivitet at de oppfyller kriteriene for diagnosen ADHD.

Kjennetegn

Vanskene kjennetegnes ved at eleven ikke mestrer å regulere aktivitetsnivå og oppmerksomhet i tråd med de kravene den enkelte situasjon stiller. Disse elevene oppleves gjerne å ha dårlig utholdenhet, svak evne til planlegging og høy grad av impulsivitet.

Pga uoppmerksomhet gjør gjerne eleven feil som oppleves som unødvendige. Eleven har vansker med å opprettholde oppmerksomhet over tid mot oppgaver eller aktiviteter. Oppgaver blir gjerne ikke fullført, og eleven vil ofte unngå oppgaver som krever mental utholdenhet. Disse elevene vil ha vansker med å organisere oppgaver, distraheres lett, har vansker med å få med seg instruksjoner og er gjerne glemsom.

Når det gjelder kjennetegn på uro, høyt aktivitetsnivå og impulsivitet, kan dette vise seg som kroppslig uro, vandring i klassen, vansker med å sitte stille når det kreves, mye snakking og vansker med å holde på med rolige aktiviteter.

Kompliserte årsaksforhold

Vansker med konsentrasjon og oppmerksomhet er symptomer som kan henge sammen med en rekke forhold ved eleven og miljøet rundt. Vanligvis opptrer konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker sammen med ulike lærevansker eller psykososiale vansker. Derfor er det ofte vanskelig å peke på årsakene til konsentrasjons- og oppmerksomhetsvanskene, og det er viktig at det gjøres en grunnkartlegging for å få tak i hva elevens vansker består i. Det er naturlig å trekke inn foreldre og etablere et godt samarbeid med dem.

I en bred analyse og kartlegging (som i LP-modellen) bør skolen vurdere hvordan eleven opplever undervisningen og relasjonene mellom elevene i klassen. Her bør det vurderes om konsentrasjons- og oppmerksomhetsvanskene kan være uttrykk for manglende faglig mestring eller reaksjon på undervisning som oppleves som lite engasjerende. Det bør også vurderes psykososiale forhold og trivsel på skolen. Plages eller mobbes eleven?

Som hjelp til å vurdere elevens konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker anbefales det å fylle ut *sjekkliste konsentrasjonsvansker*. For å kunne fylle ut denne sjekklisten vil det ofte være nødvendig at skolen gjør sine egne undersøkelser, kartlegginger, observasjoner og drøftninger. Det er også ment at sjekklista kan brukes dynamisk, dvs. at kartlegging og utprøving av tiltak skjer parallelt.

Tiltak og tilrettelegging

Hvilke tiltak som vil være riktige i det enkelte tilfelle må vurderes, da det kan være ulike årsaker til atferden, elevforskjeller og lignende.

Ved mistanke om ADHD kan det være behov for langvarige hjelpetiltak på ulike arena, herunder også skolen. Det vil da være behov for nøye utredning av PPT og/eller Barne- og ungdomspsykiatri. Det sies ofte at alle elever med ADHD er unike og kan være vidt forskjellig fra andre elever med samme

diagnose. Dette henger sammen med at det finnes underkategorier av ADHD-diagnosen, samt at elever med ADHD oftest har ulike tilleggsvansker. Dette kan gjerne være atferdsvansker, ulike psykiske vansker, spesifikke språk-/lærevansker, motoriske vansker, tics etc. I slike tilfeller vil det være behov for bredspektrede tiltak som fokuserer både på individuelle forhold og kontekstuelle forhold som venner, klassemiljø og oppvekstmiljøet generelt.

Læreren har en nøkkelrolle når det gjelder tilrettelegging for elever med konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker, uansett årsak. Mange tiltak overfor elever med konsentrasjons- og oppmerksomhetsvansker ligger i skjæringspunktet mellom allmenn- og spesialpedagogikk, og ofte kan gode tiltak være tiltak som elever generelt profiterer på. Eksempler kan være:

- Hjelp til motivering er viktig. En kan ta utgangspunkt i elevens interesser. Privilegier og ulike goder kan knyttes mot utførte oppgaver. Oppgaver kan brytes ned i mindre biter etc.
- Variasjon i oppgaver og hyppige pauser.
- Skjerming av ytre støy og distraherende momenter.
- Lavere læringstempo og redusert arbeidsmengde hvis eleven har sen bearbeiding.
- Effektive beskjeder og klasseledelse

SJEKKLISTE KONSENTRASJONSVANSKER

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Har eleven problemer med lesing eller skriving?	☐	☐
Hvis ja, hvordan kommer de til uttrykk? _____		
4. Har eleven språklige vansker?	☐	☐
Hvis ja, hvordan kommer de til uttrykk? _____		

5. Er det noen situasjoner der eleven er konsentrert?	☐	☐
Hvis ja, hva særpreger disse? _____		

6. Har eleven sosiale vansker?	☐	☐
Hvis ja, hvordan arter disse seg? _____		

7. Er det noen situasjoner som er spesielt vanskelig for eleven?	☐	☐
Hvis ja, hva kjennetegner disse situasjonene? _____		

8. Er eleven/familien i en vanskelig situasjon?	☐	☐
Hvis ja, på hvilken måte? _____		
9. Virker det som om eleven har psykiske vansker?	☐	☐
Hvis ja, hvordan kommer disse vanskene til uttrykk? _____		

10. Har konsentrasjonsvanskene vedvart over tid?	☐	☐
Hvis ja, hvor lenge? _____		
11. Sitter eleven plassert slik at han/hun har minst mulig uroende elementer rundt seg?		
Beskriv hvordan eleven sitter plassert? _____		

Pkt. kan evt. utdypes nærmere i en pedagogisk rapport.

Språk- og talevansker

Taleflytvansker

Talevansker blir brukt som felles betegnelse på stamming og løpsk tale. Vanskene har som regel en sammensatt karakter. For ytterligere informasjon om vanskene, se hjemmesidene til Statped <http://www.statped.no/Tema/Sprak/> eller norsk interesseforening for stamme (NIFS) <http://www.stamming.no/>

Logoped ved PPT jobber ikke direkte behandlende. Saken bør drøftes på kontaktmøte for å avklare i hvilken grad logoped ved PPT kan samarbeide med veiledning til elev, hjem og skole.

Språkvansker

Språkvansker kan opptre sammen med eller som en konsekvens av andre vansker/skader. Barn har ofte vansker med språket ved hørselsnedsettelse, ulike syndromer, psykisk utviklingshemning, generell utviklingsmessig forsinkelse, premature barn, tospråklig/ minoritetsspråklig og ervervet hodeskade (eks trafikkskade/fallulykker/infarkt).

I disse tilfellene dreier det seg **ikke** om *spesifikke* språkvansker.

Kjennetegn ved spesifikke språkvansker

Betegnelsen brukes når språkvanskene ikke kan forklares med eller har sammenheng med noen av de ovennevnte forhold. Det vil si at språkvanskene er barnets primære vanske, og tale- eller språkferdigheter ikke utvikler seg som forventet uten noen åpenbar forklaring. Det er stort språk mellom barnets levealder og "språkaldet".

Før henvisning er det viktig at skolen kartlegger og vurderer hvilke område(r) av språket som ikke er godt nok utviklet:

Spesifikk artikulasjonsforstyrrelse

Barnets uttale av språklyder ligger under nivået som forventes ut fra dets mentale alder, mens språkferdighetene for øvrig er normalt utviklet.

Ekspressiv språkforstyrrelse

Barnets evne til å uttrykke seg ved begreper, bøyingsformer og setninger ligger betydelig under nivået som forventes i forhold til dets mentale alder. Språkforståelsen ligger innenfor normal variasjon for alderen. Det kan samtidig foreligge artikulasjonsavvik.

Impressiv språkvanske (språkforståelse)

Barnets språkforståelse ligger under det nivået som forventes ut fra dets mentale alder. I nesten alle tilfeller er det ekspressive språket samtidig forstyrret, og det er vanligvis avvik i produksjonen av språklyder.

For ytterligere informasjon om språkvansker, se hjemmesidene til Statped:

<http://www.statped.no/Tema/Sprak/> eller Elevsiden: <http://www.elevsiden.no/sprak>

Forslag til kartlegging og analyse

- Fyll ut vedlagte sjekkliste (pkt 3.6) for språkvansker som grunnlag for vurdering og utprøvende tiltak.
- Fyll ut og vurder ”20 spørsmål om språkferdigheter”.
- Kartlegging med «Språk 5-6» eller Språk 6-16»
- Reflekter og drøft med spes.pedansvarlig på skolen om språkvansken anses som en del av en annen problematikk eller som en spesifikk språkvanske.

Språkstimulerende tiltak

- Ressurspermen til TRAS og «Tiltak til TRAS»
- Språkveilederen
- Bok og DVD: « Foreldre som ressurs»
- Ottem m fl: Hefte om «strukturert begrepsopplæring» eller «30-ordslista»
- Div dataprogram for iPad og PC som styrker språk og språklig bevissthet
- Utstrakt bruk av læringsstrategier

SJEKKLISTE SPRÅKVANSKER

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Har eleven andre problemer enn språkvansker?	☐	☐
Hvis ja, beskriv: _____		

4. Har eleven vansker med lesing og skriving?	☐	☐
Hvis ja:		
Avviker disse vanskene fra elevens		
generelle læringsnivå/utvikling ?	☐	☐
5. Har eleven eller har eleven hatt forsinket språkutvikling?	☐	☐
Hvis ja:		
Avvikende/forsinket uttale av språklyder	☐	☐
Vansker med å finne ord /utrykke seg verbalt	☐	☐
Vansker med å forstå det som blir sagt		
6. Viser barnet sinne/ frustrasjon i samhandling med andre ?	☐	☐
7. Snakker barnet lite / er passiv i samhandling med andre ?	☐	☐
8. Er det noen situasjoner som er spesielt vanskelig for eleven?	☐	☐
Hvis ja, hva kjennetegner disse situasjonene? _____		

9. Forekommer det språk-, tale- og/eller		
lese/skrivevansker i familien ?	☐	☐
10. Hvor lenge har skolen vært bekymret over problemet?		

Lese- og skrivevansker

Lese- og skrivevansker – en del av annen problematikk

Lese- og skrivevansker kan oppptre sammen med eller som en konsekvens av andre vansker, som for eksempel hørselsvansker, synsvansker, motoriske vansker, ulike syndromer, psykisk utviklingshemning, generell utviklingsmessig forsinkelse, generelle lærevansker og tospråklig/minoritetsspråklig.

I disse tilfellene dreier det seg **ikke** om *spesifikke* lese- og vansker.

Kjennetegn ved spesifikke lese- og skrivevansker (dysleksi)

Betegnelsen brukes når lese- og skrivevanskene ikke kan forklares med, eller har sammenheng med noen av de ovennevnte forhold. Det vil si at lese- og skrivevanskene er barnets *primære* vanske. Barnet utvikler ikke lese- og/eller skriveferdighetene i hht normal lese- og skriveutvikling, uten noen åpenbar forklaring. Det er stort sprik mellom barnets levealder, læringsevne og lese/skriveferdigheter.

Definisjon av dysleksi: «*Dysleksi er en vedvarende forstyrrelse i kodingen av skriftspråket, forårsaket av en svikt i det fonologiske systemet. Leseforståelsen er ofte svak ved store avkodingsvansker da oppmerksomheten rettes mot leseprosessen, mens lytteforståelsen er tilfredsstillende.*»

Høien/Lundberg 1997

Kartlegging og tiltak før oppmelding

Forslag til kartlegging

Skolene må oppsummere og tolke resultatene, legge dem inn i «VOKAL» eller oversende kartleggingsresultatene som vedlegg til PPT ved ev henvisning. Den enkelte skole vurderer selv hvilken kartlegging / tester de ønsker å benytte, men PPT har foretatt et utvalg av tester vi vurderer relevante i hht problematikken.

<u>Klassetrinn</u>	<u>Test</u>	<u>Elevgruppe / merknader</u>
<i>Alle trinn</i>	<i>PPT:</i> Sjekkliste	Risikoelever. Fylles ut som drøftingsgrunnlag på kontaktmøter.

1.-3.	<i>Utdanningsdirektoratet:</i> Obligatorisk kartleggingsprøver i leseferdighet	Alle elever
	<i>Arbeid med ord:</i>	

Leseclar

Risikoelever.

Språklig bevissthet og grunnlag
for leseutvikling**4.-10.***PP-tjenestens**materiellservice:***STAS**

Risikoelever:

* Gruppeprøvene (screeningsindeks) –
grunnlag for drøfting på kontaktmøter*Individuelle prøver - gjennomført og tolket
før henvisning.*Logometrica:***S 40**

Risikoelever.

Lesing av tekst.

5, 8. og 9.*Utdanningsdirektoratet:***Nasjonale prøver i lesing**

Alle elever

-----LESING ER...

Anbefalte tiltak

PPT anbefaler tiltak i henhold til testresultat i større grad enn å gjennomføre mange tester av enkeltelever. Det er av avgjørende betydning for framgang at spesifikk trening blir iverksatt i hht kartleggingsresultatene.

«LESING ER...» - ET VEILEDNINGSMATERIELL

I august 2008 fikk alle skoler i Norge tilsendt veiledningsmateriellet "*Lesing er...*". Dette vurderes fremdeles å ha god relevans, og gir nyttig veiledning til lærere.

Materiellet består av 9 hefter og 1 DVD med 24 kortfilmer. Disse heftene er en veiledning i leseopplæring for lærere i grunnskolen. Det retter seg mot alle lærere i alle fag, fra 1. -10. trinn. Materiellet er ment å skulle omfatte alle elever, bokmåls- og nynorskelever, elever med to eller flere språk, elever med et annet morsmål enn norsk, elever med lese- og skrivevansker og elever med særskilte opplæringsbehov.

LESELOS – EN STØTTE FOR ELEVENS LESEUTVIKLING

Leselos er et observasjonsverktøy utviklet i 2010 ved Lesesenteret, Universitetet i Stavanger. Verktøyet er tilpasset til å følge elevene på alle trinn og i alle fag. Verktøyet kan fungere som

sjekklister og rammer for planlegging av leseopplæring og lesestrategier, for kvalitative observasjoner av elevenes leseferdigheter og for tilrettelegging av lærergruppens kompetanseutvikling om lesing. Presentasjon av Leselos finnes på Lesesenterets nett-TV. De har egen kanal på You Tube, se «University of Stavanger on You Tube»

HELHETSLESING

PPT anbefaler heftet *”Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder”* fra Statped (tidligere Bredtvet kompetansesenter) som en ramme om opplæringen. Det ble avholdt lokalt kurs med fagfolk fra Bredtvet, november 2012, der representanter fra alle barneskolene i distriktet var til stede.

LESEKURS

Forskning viser at intensiv trening i en avgrenset periode (lesekurs, 4-8 t/u i 6-8 uker) gir stor effekt. Lesekurs betyr intensiv trening som har faste aktiviteter hver gang. Spesialpedagogiske tiltak viser seg å ha best effekt når de er må være systematiske og intensive.

SJEKKLISTE LESE- OG SKRIVEVANSKER

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Har eleven andre problemer enn lese- og skrivevansker?	☐	☐
Hvis ja, beskriv: _____		

4. Har eleven vansker med leseforståelsen	☐	☐
5. Har eleven eller har eleven hatt forsinket språkutvikling / språkvansker?	☐	☐
Hvis ja:		
Avvikende/forsinket uttale av språklyder	☐	☐
Vansker med å finne ord /utrykke seg verbalt	☐	☐
Vansker med å forstå det som blir sagt	☐	☐
6. Er det noen situasjoner som er spesielt vanskelig for eleven?	☐	☐
Hvis ja, hva kjennetegner disse situasjonene? _____		

7. Forekommer det lese-/skrivevansker i familien?	☐	☐
8. Hvor lenge har skolen vært bekymret over problemet?		

Pkt. kan evt. Utdypes nærmere i en pedagogisk rapport.

Matematikkvansker

Hva er matematikkvansker?

Matematikkvansker kan brukes som betegnelse på at en elev har stagnert eller gått tilbake i forhold til en normal faglig utvikling i matematikk. Vanskene representerer et brudd på den jevne og kontinuerlige faglige utviklingen som de fleste elevene følger. Dette er en funksjonsbeskrivelse og sier bare noe om hvordan eleven fungerer (Olav Lunde, 1997).

Matematikkvansker opptrer ofte sammen med andre vansker. Dersom det ikke er annen åpenbar årsak, kan matematikkvanskene være et tegn på generelle lærevansker, ha sammenheng med lese-/skrivevansker eller være spesifikke regnevansker. Ofte er disse vanskene sammensatt.

Generelle kjennetegn:

Elever med matematikkvansker er svært ulike, men ett eller flere av disse kjennetegnene går ofte igjen, – i tillegg til at de gjør svært mange feil når de regner:

- o Svak taloppfatning
- o Språkoppfatning og problemløsningsevne er svak
- o Fungerer under sitt eget evnemessige gjennomsnitt. Matematikk skiller seg ut som det klart svakeste faget.
- o Forsetter å gjøre de samme feilene, til tross for påpeking av hva som er feil
- o Kort oppmerksomhet og dårlig korttidshukommelse
- o Lett avledbare og impulsive
- o Svakere motorisk fungering, ”klossete”
- o Norskvansker, lese- og skrivevansker
- o Preges av prestasjonsangst, mer i matematikk enn i andre fag.
- o Svak romoppfatning, vansker med linjer, posisjoner, rekkefølger, klassifisering og lignende
- o Dårlig kroppsoppfatning, vet ofte ikke navnet på ulike kroppsdelene
- o Vansker med oppfatning av retning og tid, ofte dårlig orientert om nærmiljø, telefonnummer, alder, dager og måneder, avstander og lignende
- o Mestrer i liten grad å endre strategibruk ved utregning til tross for at valgte strategi ikke er hensiktsmessig.

(Kilde: Olav Lunde, Kartlegging og undervisning ved lærevansker i matematikk, Info Vest 1997)

Kartlegging, analyse og tiltak:

PPT har foretatt et utvalg av tester vi vurderer som relevante i henhold til problematikken. Skolene må oppsummere, tolke resultatene, evt. føre dem inn i «VOKAL», igangsette og evaluere tiltak. Oppsummeringen oversendes PPT som vedlegg ved en eventuell henvisning etter drøfting på kontaktmøtet.

Følgende kartlegging kan gjennomføres:

<u>Klassetrinn</u>	<u>Kartleggingsprøve</u>	<u>Merknad</u>
<i>Alle trinn</i>	Alle teller	Anbefales for alle elever
<i>2. trinn</i>	Obl. Kartlegg.prøve (Utd.dir.)	For alle elever
<i>3. trinn</i>	Frivillig Kartlegg.prøve (Utd.dir.)	For alle elever
<i>5., 8., 9.trinn</i>	Nasjonale prøver	For alle elever
<i>Alle trinn</i>	Kapittelprøver/ skolens egenproduserte	For alle elever
<i>Alle trinn</i>	M-prøven	For risikogrupper

For elever i risikozonen foretas i tillegg følgende:

- o Sjekklister ved matematikkvansker (se under). Kartlegging i samarbeid med eleven og foreldrene.
- o Kartlegging av den generelle begrepsforståelsen.
- o Drøfting av kartleggingsresultater med spesialpedagog, *sett i lys av testmateriellets lærerveiledning/håndbok og tilråding.*

Videre tiltaksplan:

- Utprøving av ulike læringsstrategier, jf. kommunens plan.
- Utprøving av ulike organisatoriske tiltak (individuellt, i gruppe/ kurs, i klasse).
- Utprøving av ulike hjelpemidler (Praktiske oppgaver, bruk av konkreter osv. Hvilke, hvor ofte, hvor hyppig?).
- Drøfting og evaluering av tiltak med spesialpedagog.

Drøfting på kontaktmøte med PPT.

Supplerende kartleggingsverktøy og nettsteder:

- o Olav Lunde, kartlegging av matematikkvansker, 1997
- o Tegne-Regne-Prøven (Torshov Kompetansesenter, 2008. <http://www.statped.no>
Søk *Tegne-regne-prøven*).
- O Se også Nylund-modellen (<http://minskole.no/nylund>)

Anbefalt litteratur:

- o Andreas Hansen: ”Å oppdage og sette ord på forskjeller og likheter”, Spesialpedagogikk 3/01
- o Øverby kompetansesenter: ”Elever med vansker i matematikk”, En veileder i utredning og tiltak. Øverby kompetansesenter 2008.
- O Bryn Rambøl: ”Kur mot matteangst”, A-magasinet 09.04.10.

SJEKKLISTE matematikkvansker

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Har eleven andre kjente fysiske problemer? Hvis ja, utdyp _____	☐	☐
4. Har eleven vansker med språkoppfatning? Hvis ja, hvordan kommer de til uttrykk? _____	☐	☐
5. Har eleven vansker med talloppfatning/tallforståelse? Hvis ja, beskriv: _____	☐	☐
6. Har eleven vansker med bruk av penger, vekt, volum, former, klokka, tabeller og lignende? ☐ ☐	☐	☐
Hvis ja, utdyp: _____		
7. Mestrer eleven de fire regningsarter? Hvis nei, utdyp: _____	☐	☐
8. Virker det som om eleven har angst/sperre for matematikk? Hvis ja, hvordan kommer dette til uttrykk? _____	☐	☐
9. Har kartleggingsresultatene ført til endring i praksis/tiltak? Hvis ja, utdyp: _____	☐	☐
10. Behersker og forstår eleven bruk av kalkulator?	☐	☐

Punktene kan utdypes nærmere i en pedagogisk rapport.

Minoritetsspråklige elever

Beskrivelse

Med *minoritetsspråklige* elever menes elever som er tallmessig mindre enn majoritetsgruppen av elever og som har felles etnisitet og følelse av kulturelt og språklig fellesskap. *Morsmål* er det språket eleven har tilegnet seg i samvær med foreldre, søsken og andre nære personer. *Andrespråk* er det språket som eleven tilegner seg i et samfunn hvor elevens morsmål ikke er samfunnets språk. Tospråklige elever møter, og har bruk for, to språk i sin hverdag.

Særskilt språkopplæring for elever fra språklige minoriteter.

Opplæringslovens § 2.8 omhandler rett til språkopplæring for elever med minoritetsspråklig bakgrunn.

Elever i grunnskolen med annet morsmål enn norsk og samisk har rett til særskilt norskopplæring til de har tilstrekkelig kunnskap i norsk til å følge den ordinære opplæringa i skolen. Om nødvendig har slike elever også rett til morsmålsopplæring, tospråklig fagopplæring eller begge deler. Morsmålsopplæringa kan legges til annen skole enn den eleven til vanlig går ved. Når morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring ikke kan gis av eget undervisningspersonale, skal kommunen så langt som mulig legge til rette for annen opplæring tilpassa forutsetningen til elevene.

Rett til særskilt språkopplæring etter § 2-8 skal fattes i enkeltvedtak og segregerte tilbud (i gruppe utenfor basisgruppen) kan gis i inntil to år.

Tillegg til § 2-8 viser at kommunen skal kartlegge elevens kunnskap i norsk før det blir gjort vedtak om særskilt språkopplæring. Denne kartleggingen skal også utføres underveis i opplæringen ved behov, som grunnlag for å vurdere om elevene har tilstrekkelig kunnskap i norsk til å følge den vanlige opplæringen i skolen.

Kartlegging

For å kartlegge og følge elevenes norskspråklige utvikling er det av Utdanningsdirektoratet utviklet kartleggingsmaterieell tilknyttet læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. Når elevene har nådd målene i læreplanenes nivå 3 skal de følge ordinær norskopplæring og bli vurdert i samsvar med denne. Se nettside:

http://www.udir.no/upload/Kartleggingsprover/UDIR_Kartlegg_grleggNorsk_nn_301007.pdf

Læreplaner, veiledninger, kartlegging, idéhefter, og informasjon finnes på Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO). Her ligger også fyldig informasjon om læremidler. Ved å gå inn på ressursbanken vil man også finne fram til digitale læremidler, faglitteratur og informasjon om tospråklig opplæring, samt materieell til bruk i undervisningen. Se nettside: <http://www.hio.no/nafo>

PPTs rolle

Elever med minoritetsbakgrunn skal ikke meldes til PP-tjenesten som følge av vansker med å oppfatte/bruke norsk i undervisningssituasjonen. Dette skal skolen imøtekomme med *Særskilt språkopplæring for språklige minoriteter* jfr. § 2.8 i opplæringsloven.

I noen tilfeller kan det være vanskelig å vurdere om en elev har bakenforliggende språkvansker eller om vanskene skyldes den minoritetsspråklige bakgrunnen. I disse tilfellene kan saken drøftes på

kontaktmøte mellom skole og PPT før en eventuell henvisning for sakkyndig vurdering vedrørende behov for spesialundervisning etter Opplæringslovens § 5.1.

SJEKKLISTE MINORITETSSPRÅKLIGE BARN

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Hvilket språk benyttes i hjemmet?_____		
4. Er eleven født i Norge?	☐	☐
Hvis nei, hvor lenge har eleven bodd i Norge?_____		
5. Er det noen situasjoner som er spesielt vanskelig for eleven?	☐	☐
Hvis ja, hva kjennetegner disse situasjonene?_____		
6. Har eleven gått i barnehage eller mottaksklasse?	☐	☐
Hvis ja, hvor lenge?_____		
7. Er eleven/familien i en vanskelig situasjon?	☐	☐
Hvis ja, på hvilken måte?_____		
8. Har eleven opplevd vansker eller traumer knyttet til sin bakgrunn eller kultur?	☐	☐
Hvis ja, på hvilken måte?_____		
9. Er det lese-, skrive eller språkvansker i familien?	☐	☐
10. Er det foretatt kartlegging med kartleggingsmaterieell fra Udir?	☐	☐
Evt. Hvilke andre kartlegginger er foretatt?_____		
11. Har eleven mottatt særskilt språkopplæring for minoriteter? (§ 2.8)	☐	☐
Hvis ja: Når og på hvilken måte?_____		
12. Har eleven aldersadekvate ferdigheter på morsmålet?	☐	☐
Hvilke kartlegginger er foretatt på morsmål?		

Utviklingshemming

Kjennetegn

Termen utviklingshemming har vært i stadig endring gjennom tidene, men kan i dag først og fremst forstås som; «*en felles betegnelse på en svært uensartet gruppe mennesker med ulike former for kognitive funksjonsforstyrrelser, ulike funksjonsniv og med svært forskjellig personlig karakteristik*» (Gomnæs og Rognhaug,2012).

Viktige livsfunksjoner som tenkning, læring, hukommelse, oppmerksomhet, orienteringsevne, problemløsning, evne til lek og samspill, persepsjon, tilegnelse av språk og overføring av læring fra situasjon til en annen rammes og reduseres i større eller mindre grad.

Når diagnosen psykisk utviklingshemming skal fastsettes, gjøres flere medisinske undersøkelser og feltobservasjoner i en bred funksjonskartlegging – og utredningsfase. Her anvendes psykometriske intelligens tester og evnetester som målemetode. Den diagnostiske prosessen måles etter det internasjonale systemet ICD-10, utviklet av Verdens Helseorganisasjon (WHO).

ICD-10 beskriver utviklingshemming som en tilstand med stagnert eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå, som særlig kjennetegnes av svekkede adaptive, hverdagslige ferdigheter som viser seg i løpet av utviklingsperioden. Dette er ferdigheter som bidrar til det generelle intelligensnivået, som kognitive, språklige, motoriske og sosiale ferdigheter. Utviklingshemming kan forekomme med eller uten andre psykiske eller somatiske lidelser, og kan deles hovedsakelig inn i lett, moderat, alvorlig eller dyp grad av psykisk utviklingshemming. Det er hovedsakelig Habiliteringstjenesten som utreder og stiller en eventuell diagnose.

Ut i fra et spesialpedagogisk ståsted vil en utviklingshemming først og fremst betraktes som en lærehemming, som vil ramme både kognitive, språklige, motoriske og sosiale ferdigheter. I et godt, beskyttet sosialt miljø med tilgjengelige støttepersoner, er ikke lærehemmingen alltid like åpenbar hos mennesker med lett grad av psykisk utviklingshemming. Det kan dermed være vanskelig å oppdage slike tilfeller på ett tidlig stadium.

Kartlegging og tiltak

Da elever med psykisk utviklingshemming har varierende begrensninger når det gjelder kompleks og abstrakt tenkning, bør læringen bygges i økt grad på konkrete opplevelser gjennom praktisk aktivitet. Det bør være de naturlige og funksjonelle begrepene, tekst og tall som er det sentrale i undervisningsopplegget. En godt planlagt sekvens med forberedelse, gjennomføring og etterarbeid av aktiviteter gir muligheter for å knytte teori og praksis tett sammen. Det bør i mindre grad være lærebøkene som skal styre rekkefølgen av temaer som skal tas opp. Undervisningen bør være fokusert på hvilke begreper og ferdigheter det er fornuftig å legge inn i forhold til den enkelte elevs funksjonsnivå. Undervisningens innhold og organisering bør imidlertid diskuteres i skoleledelsen og med PPT i hver enkelt sak. Livskvalitet, tilhørighet og mestring bør være utgangspunktet for elever med utviklingshemming i skolegangen. Skole og foreldre må sammen finne en balanse om hvilke ferdigheter som skal prioriteres og på hvilke områder eleven har størst mulighet til mestring og stabile ferdigheter i fremtidig perspektiv.

Autismespekterforstyrrelser

Betegnelsen ”Autismespekterforstyrrelser” (ASF) kan forstås som en gjennomgripende utviklingsforstyrrelse. Underkategorier innen autismespekteret omfatter blant annet diagnoser som infantil autisme, barneautisme, Asperger syndrom, atypiske former for autisme og psykisk utviklingshemming med autistiske trekk. Mennesker med autismespekterforstyrrelse kan i tillegg også ha andre funksjonshemminger og somatiske vansker.

Autismespekterforstyrrelser er omfattende funksjonshemminger som særlig påvirker kommunikasjon, evnen til gjensidig sosialt samspill samt hverdagslige ferdigheter. Tidlige kjennetegn på autisme eller andre alvorlige utviklingsavvik kan være manglende ferdigheter til babling, bruk av gester, verbal kommunikasjon med enkeltord eller enhver tilbakegang og stagnasjon av språk og eller sosiale ferdigheter. I henhold til kriteriene i ICD-10 må vansker knyttet til sosial samhandling, det å ha et snevert atferds- og interesse repertoar samt vansker i forhold til språk og kommunikasjon, ha vist seg før fylte 5 års alder.

Ved bekymring bør en drøfte med helsestasjon, fastlege og/eller PPT. Det er andrelinjetjenesten ved BUP (Barne- og ungdomspsykiatrien) eller Habiliteringsavdelingen som utreder og diagnostiserer.

Kjennetegn:

Sosiale ferdigheter

- Barn med disse vanskene virker ofte uinteressert, synes ikke å reagere når de blir lekt med eller stelt, eller reagerer påfallende annerledes enn andre barn. De kan være vanskelig å roe når de gråter, og virker ofte fornøyd med å være alene.
- Noen liker kroppskontakt særlig ved voldsom lek, mens andre blir stive og avvisende når de blir tatt på.
- Noen synes ikke å reagere på stemmer og blir ofte mistenkt for å være døve. Andre er veldig vare både for syns- og hørselsinntrykk.
- Noen har dårlig blikk-kontakt, mens andre lar blikket gli over ansiktet til dem de møter eller stirrer granskende inn i ansiktet fra kloss hold.
- De lærer sjelden ved å ta etter andre og har store vansker med å forstå og delta i ulike aktiviteter.
- Samhandling med andre mennesker og evnen til å oppfatte andres perspektiv er begrenset.
- De har stort behov for forutsigbarhet.

Kommunikasjon

- Språkferdighetene er varierende.
- Noen kan snakke en del og forstå mye. Andre har et nærmest normalt språk, men likevel vansker i forhold til gjensidig kommunikasjon.

- Noen kan gjenta mekanisk det andre sier uten at det virker meningsfylt i sammenhengen (ekkotale).
- Talen virker ofte monoton på grunn av dårlig talerytme og lite betoning.
- De fleste har lite mimikk, gester eller kroppsspråk, eller det er manglende samsvar mellom det de sier og mimikken.
- Noen utvikler ikke funksjonelt talespråk og må bruke alternativ kommunikasjon.

Atferd

- De fleste har et sterkt begrenset atferdsrepertoar preget av gjentakelser og ”ritualer”.
- Mange har vansker med å bruke leker på en funksjonell måte, for eksempel stiller dem opp i lange rekker, samme rekkefølge hver gang. Å snurre hjulene på lekebilen kan synes mer interessant enn å kjøre den.
- De viser ofte uvanlig interesse for ting som kan dunkes, svinges, snurres og luktes på, og ting som lyser eller blinker.
- Enkelte liker spesielle lyder, mens andre unngår visse lyder ved å holde seg for ørene.
- Noen er veldig urolige og har et høyt aktivitetsnivå, andre er passive eller fjerne.

Generelle tiltak og tilretteleggingsmuligheter

Da det er store individuelle forskjeller i hht. hvert enkelt barns behov, bør en rådføre seg med PPT eller annen rådgivningsinstans før en igangsetter bestemt tiltak eller metoder.

For alle elever med utviklingsforstyrrelser og/eller autismspektervansker er imidlertid struktur, forutsigbarhet og trygghet svært viktig. TEACCH metodikken vises å være en egnet metode som følger følgende hovedprinsipper:

- Gjør og si ting enkelt. Unngå og si ting som kan bli misforstått på en bokstavelig måte.
- Fortell hvordan ting er. Vær selv en vennlig og tydelig autoritet.
- Gjør ting oversiktlige og forutsigbare.
- Skreddersy undervisningen. Ta hensyn til de kognitive særtrekkene i valg av læringsmål.
- Sats på elevens sterke sider.
- Unngå misforståelser og konflikter.
- Forebygg og avhjelp sosial utstøting. Behandle eleven mest mulig likt andre elever og bygg sosialt samvær på elevens interesser og ferdigheter.
- Vær konkret i formidling av sosial kunnskap.
- Bruk regler og avtaler for å styre sosial atferd.

- Demp stress. Hjelp eleven til å få kontroll over dagen.
- Avhjelp engstelse og vegring.
- Vektlegg planlegging. Lag konkrete planer.

Anbefalt litteratur

- **«Prinsipper for undervisning og tilrettelegging av skoletilbudet»**

Harald Martinsen m. fl. ISBN-13: 978-82-05-33759-6.

- **«At bygge bro! – At forstå og undervise barn med autisme»**

Rita Jordan og Stuart Powell. ISBN 87-7706-236-1

- **” Å undervise en elev med Asperger syndrom”**

Berit Hernar. ISBN: 82-8075-017-7

- **“ Autism og pedagogikk»**

Meral Øzerk og Kamil Øzerk. ISBN: 9788202395193

Lenker:

www.spiss.homestead.com

www.autismeforeningen.no

<http://www.glennesenter.no/regionale-tjenester/>

<http://www.autismeenheten.no/>

<http://www.statped.no/Tema/Larevansker/Autismespekterforstyrrelser/>

Sosiale-, emosjonelle- og atferdsvansker

Sosioemosjonelle vansker og atferdsvansker er former for atferd som innbefatter både inn- og utagerende vansker og representerer elevatferd som bryter med skolens normer, regler og forventninger. Atferden hemmer undervisnings- og læringsaktivitet og dermed også elevens læring og utvikling, og den vanskeliggjør positiv samhandling med andre (Ogden 2002).

Former for problematferd (Ogden 1998, Sørli og Nordahl 1998):

Lærings- og undervisningshemmende atferd som vises på skolen

- Generell forstyrning, lett avledbar, uro ved start og slutt på timen og ved overgang til aktiviteter

Innadventd problematferd

- Sosial isolasjon, skolevegring, engstelig/deprimert, selvskading, sterk sjenanse, tvangstrekk, spiseforstyrrelse, selvmordsforsøk

Utadventd problematferd

- Fysisk og verbal utagering

Alvorlige norm- og regelbrudd

- Antisosial atferd, mobbing, hærverk, nasking, våpenbesittelse/våpenbruk, rus, vold

Viktige forhold å ta i betraktning:

Barn utsatt for omsorgssvikt/overgrep

- Angst, dissosiering, overdreven tilpasning, innlæringsproblemer/konsentrasjonsvansker, manglende grenser, aggresjon, fysiske kjennetegn (blåmerker, brannså, bruddskader, vondt i mage og hode).

Barn utsatt for mobbing

- Se skolens sosialpedagogiske plan / tiltak mot mobbing.

Alvorlig skolefravær

- <https://pptjenestenblog.files.wordpress.com/2016/02/veileder-alvorlig-skolefravc3a6r.pdf>

Kartlegging og tiltak (se også kartleggingsmodell foran i permen):

- o Sjekkliste ved sosioemosjonelle vansker og atferdsvansker.
- o Samtale med elev og/eller foreldre.
- o Drøfting av problemet i lærerteam, LP-gruppe og med spesialpedagog.
- o Utprøving av og evaluering av ulike organisatoriske tiltak (individuell, i gruppe, i klasse).
- o Evaluering av tiltak og fornyet drøfting med spesialpedagog.

- o Drøfting på kontaktmøte med PPT .
- o Ved særlige behov, eventuelt drøfting av saken på tverrfaglige møter (inkluderer helsestasjon og barnevernet).
- o Sosiometrisk undersøkelse i elevgruppe, ev. med enkeltelev.

Viktig å vite:

- o Modum kommune har egne tverretatlige ressursgrupper for barn utsatt for seksuelle overgrep og for barn av psykisk syke foreldre. Kontakt PP-tjenesten, Helsestasjonen eller Barnevernstjenesten for mer informasjon.
- o Skolen og barnehagen har opplysningsplikt til Barnevernet ved alvorlig bekymring for barnet.
- o Modum kommune har utarbeidet rutiner som skal følges i forhold til høyt skolefravær. Rutinene er nedskrevet i en egen folder ”Skolefravær” som skolen er pliktig til å følge.

SJEKKLISTE for sosioemosjonelle vansker og atferdsvansker

	JA	NEI
1. Har eleven problemer med synet?	☐	☐
2. Har eleven problemer med hørselen?	☐	☐
3. Har eleven andre kjente fysiske problemer? Hvis ja, utdyp _____	☐	☐
4. Har eleven faglige vansker? Hvis ja, hvordan kommer de til uttrykk? _____	☐	☐
5. Er det situasjoner eleven ikke viser problematferd? Hvis ja, hva kjennetegner disse? _____	☐	☐
6. Er det noen situasjoner som er spesielt vanskelige for eleven? Hvis ja, hva kjennetegner disse situasjonene (fag-, undervisnings-, arbeidsform)? _____	☐	☐
7. Er eleven og/eller familien i en vanskelig situasjon? Hvis ja, på hvilken måte? _____	☐	☐
8. Virker det som om eleven har psykiske vansker? Hvis ja, hvordan kommer disse vanskene til uttrykk? _____	☐	☐
9. Kommer eleven godt overens med andre jevnaldrende? (Se elevens selvrappport, eller spørsmål som utgangspunkt for lærer- elevsamtale)	☐	☐
10. Hvordan vurderer kontaktlærer klassemiljøet? _____		
11. Er det utført sosiometrisk undersøkelse i klassen nylig? (se vedlegg sosiometrisk undersøkelse)	☐	☐
12. Hva er elevens oppfatning av problemet? _____ (se refleksjonsmodell og elevens selvrappport)		

Pkt. kan evt. Utdypes nærmere i en pedagogisk rapport.

Sosiometrisk undersøkelse

Sosiometri er metoder til måling av sosiale relasjoner mellom individer. De kan gi en ganske presis avdekning av elevenes posisjoner innenfor klassen. Sosiometri kan brukes når man vil studere hvordan forskjellige typer av grupper fungerer, og når man vil finne frem til elevers rolle i forhold til gruppen. Elevene får i oppgave å skrive navnet på den en helst vil være sammen med etter 1- tallet, og den en nest helst vil være sammen med utenfor 2- tallet. Lærer setter svarene inn i en sosiometrisk oversiktstabell, eller et sosiogram.

Navn:

Hvem vil du gjerne være på gruppearbeid med i klassen?

1. _____

2. _____

Hvem vil du gjerne være sammen med i friminuttene?

1. _____

2. _____

Hvem vil du være sammen med på fritida?

1. _____

2. _____

Læreren fyller inn resultatet i en sosiometrisk oversiktstabell for hvert område:

Velgere	1	2	3	4
1. Lars		2	1	
2. Per	1			2
3. Gunn		1		2
4. Britt		1		
Sum 1 valg	1	2	1	0
Sum 2 valg	0	1	0	2
Total antall valg	1	3	1	2
Sum poeng	2	5	2	2

(Første valg gir 2 poeng, andre valg gir 1 poeng)